

ÖNIRÁNYÍTOTT RÉSZVÉTEL, VAGY CSAK A FORMÁLIS ÖNKÉNTESÉG DEPRIVÁLT FORMÁJA? – AZ INFORMÁLIS ÖNKÉNTESÉG JELLEMZŐI AZ „ÖNKÉNTESÉG MAGYARORSZÁGON 2023” KUTATÁS ADATAI TÜKRÉBEN

GYORGYOVICH MIKLÓS¹ – VAS ÉVA²

DOI: <https://doi.org/10.53585/OnkSzem.2025.3.26-51>

Absztrakt

Tanulmányunk a hazai informális önkéntesség fő számait, társadalmi hátterét, illetve motivációs szerkezetét vizsgálja a Századvég Alapítvány „Önkéntesség Magyarországon 2023” című 2000 fős, személyes adatfelvételére építve. Az informális önkéntesség – más nyugati társadalmakhoz hasonlóan – Magyarországon is az önkéntesség elterjedtebb formája, amely főképp az idősebb, alacsonyabb végzettségű, kisebb településeken élő és vallásos személyek körében jellemzőbb. Többváltozós bináris logisztikus regressziós elemzésünk alapján rávilágítottunk arra, hogy az informális önkéntesség olyan autonóm, önjelölt részvételi forma, amely kevésbé épít intézményi struktúrára vagy külső motivációkra, és inkább személyes kapcsolatokon, valamint önálló döntéshozatalon alapul. Eredményeink szerint az informális önkéntesség nem pusztán a formális önkéntesség „hiányos” alternatívája, hanem sajátos társadalmi logikával és motivációs szerkezettel rendelkező részvételi mód, amely a magyar társadalom történeti és kulturális sajátosságainak releváns lenyomatát tükrözi.

Kulcsszavak: informális önkéntesség, külső és belső motiváció, regresszió, részvétel

¹ Gyorgyovich Miklós, doktorjelölt, ELTE Szociológia Doktori Iskola; szakmai vezető, Századvég Közéleti Tudásközpont Alapítvány, Társadalmi Folyamatok és Média Kutató Intézet; Károli Gáspár Református Egyetem, óraadó tanár

² Vas Éva, szociológia MA, junior kutató, Századvég Közéleti Tudásközpont Alapítvány, Társadalmi Folyamatok és Média Kutató Intézet.

Self-directed participation or a disadvantaged variant of formal volunteering? – Characteristics of informal volunteering based on data from "Volunteering in Hungary 2023"

Miklós Gyorgyovich – Éva Vas

Abstract

This study examines the key characteristics, social background, and motivational structure of informal volunteering in Hungary. It is based on a survey of 2,000 participants conducted by the Századvég Foundation as part of the "Volunteering in Hungary 2023" research project. Informal volunteering is – similar to Western societies – the most widespread form of volunteering in Hungary and is particularly characteristic among religious and older residents of small rural settlements who do not have a higher level of formal education. However, multivariate binary logistic regression analysis shows that informal volunteering is an autonomous, self-directed form of participation that relies less on institutional structures or external motivations and is more based on personal relationships and independent decision-making.

According to the results, informal volunteering is not merely an 'incomplete' alternative to formal volunteering, but a form of participation with a specific social logic and motivational structure that reflects the particular influence of the historical and cultural characteristics of Hungarian society.

Keywords: volunteering, informal volunteering, extrinsic and intrinsic motivation, regression analysis, participation.

BEVEZETÉS

Az önkéntesség különböző formái kétségtelenül fontos indikátorai a társadalmi kohézióknak és a közösségi részvétel minőségének. Magyarországon az önkéntesség kutatásának intézményesült kereteit a Nemzeti Önkéntes Stratégia 2012-2020 fektette le, amely előírta ötévente reprezentatív adatfelvételek készítését az önkéntesség helyzetének nyomon követésére. Noha a stratégia 2020-ban „lejárt”, de még jelenleg is hatályban van, így a folytonosság fenntartása érdekében a Századvég Alapítvány 2023-ban is lebonyolította azt az ötvenkénti adatfelvételt, amelyet a stratégia előírt.

A kutatás fő célja az önkéntesség aktuális trendjeinek feltárása, valamint a Covid19-pandémia utáni változások vizsgálata volt.

Míg a 2018-as adatfelvétel alapján készült tanulmányunkban (Gyorgyovich 2021) főként a formális és informális önkéntességi formák közötti szociodemográfiai eltéréseket és részvételi

mintázatokot elemeztük, jelen vizsgálat kizárólag az informális önkéntesség mélyebb, társadalmi és motivációs kontextusát tárja fel. A korábbiakban rámutattunk, hogy Magyarországon – ahogy más nyugati társadalmakban is – az önkéntesség jelentős része informális módon zajlik: a résztvevők közvetlen kapcsolathálókbán, intézményi közvetítés nélkül végzik segítő tevékenységüket. E részvételi forma elemzése ugyanakkor sokáig periférikus maradt a szakirodalomban, amely elsősorban a formális, szervezeti keretek között zajló önkéntességet vizsgálta (Wilson – Musick 1997; Hustinx – Lammertyn 2003).

A 2023-as kutatás külön figyelmet szentelt annak, hogy feltérképezze az önkéntesség belső logikáját és a tevékenység mellett való döntés mintázatait. Az adatfelvétel során 2000 főt kérdeztünk meg személyesen, az ország felnőtt népességét nem, életkor, iskolai végzettség és településtípus szerint reprezentáló mintán. Annak érdekében, hogy összehasonlítható legyen a korábbi hullámokkal, a kérdőív számos azonos kérdést tartalmazott, ugyanakkor új elemeket is beemelt, mint például: az önkéntesidentitás, a virtuális önkéntesség és az iskolai közösségi szolgálat társadalmi megítélése.

Jelen tanulmány célja kettős: az első részben az informális önkéntességre vonatkozó jellemzőkre, társadalmi háttérének és motivációs szerkezetének gyakorisági és keresztátlás vizsgálatára összpontosítunk, általános áttekintést adva a főbb megoszlásokról és időbeli változásokról. A 2018-as felvétel elemzésekor azt találtuk, hogy az informális önkéntesség különösen az idősebb, alacsonyabb iskolai végzettségű, kisebb településeken élő és vallásosabb lakosság körében volt jellemző. A 2023-as adatok lehetőséget adnak annak feltárására is, hogy e mintázatok mennyiben maradtak stabilak, illetve milyen új jelenségek jelentek meg a Covid-19 járvány utáni időszakban.

Tanulmányunk második felében többváltozós bináris logisztikus regressziós elemzés segítségével vizsgáljuk meg, hogy mely társadalmi-demográfiai, szocializációs és motivációs tényezők erősítik vagy gyengítik az informális önkéntesség valószínűségét.

Az elemzés elméleti és módszertani kereteit a nemzetközi szakirodalom is inspirálta, amely nagyobb hangsúlyt fektet az önrányított, autonóm részvételi formák vizsgálatára (Watson – Tharp 2014). E szemléletmód szerint az informális önkéntesség nem csupán a formális önkéntesség „előszobája” vagy „hiányos” alternatívája, hanem önálló társadalmi logikával és motivációs bázissal rendelkező tevékenységforma.

Célunk az volt, hogy hozzájáruljunk az informális önkéntesség társadalomtudományi értelmezéséhez, és továbbgondoljuk a korábbi (Gyorgyovich 2021) eredményeket a 2023-as felvétel fényében.

ELMÉLETI HÁTTÉR

Az önkéntesség vizsgálata a társadalmi részvétel, a közösségi kapcsolatok és a proszociális viselkedés értelmezésének is kiemelt területe (Wilson – Musick 1997). A klasszikus modellek szerint az önkéntes tevékenységet erőforrások, értékek és társadalmi hálózatok együttes hatása alakítja, amelyek eltérő módon érvényesülnek formális és informális keretek között. Az önkéntesség vállalása a társadalmi erőforrások mellett az egyéni értékrenddel és politikai attitűdökkel is összefügghet (Bekkers 2005).

A modernizáció és individualizáció következtében ugyanakkor már évtizedes távlatban is átalakulóban van az önkéntesség mintázata. Lesley Hustinx és Fran Lammertyn (2003) szerint az új, reflexív önkéntesség kevésbé kötődik a hagyományos intézményekhez, és inkább autonóm döntéshozatalon, személyes motivációkon alapul. Ez a változás pedig párhuzamba állítható a társadalmi tőke-elméleti keretekkel is, ahol a közösségekbe való beágyazottság és a kapcsolatháló minősége meghatározza a részvételi hajlandóságot (Putnam 2000; Lin 2001). Mark Granovetter (1973) „gyenge kötések” elmélete pedig mindemellett arra világít rá, hogy a laza, informális kapcsolatok fontos szerepet játszanak az erőforrások és információk áramlásában, így az önkéntesség strukturálatlanabb formáit is támogathatják.

Az informális önkéntesség autonóm, önirányított természetének megértésében további fontos adalékot kínál David Watson és Roland Tharp (2014) *Self-Directed Behavior* című munkája, amely az önirányítás és önszabályozás pszichológiai mechanizmusait elemzi. Meglátásuk szerint az önirányított viselkedés lényege, hogy az egyének képesek saját céljaikat felismerni, azokat megfogalmazni és következetesen megvalósítani anélkül, hogy ehhez külső kényszerekre, jutalmakra vagy intézményi közvetítésre lenne szükségük. Az önszabályozás folyamata során a személy belső normák és értékek mentén alakítja viselkedését, aktívan monitorozza és módosítja cselekedeteit, ami releváns az olyan proszociális magatartások esetében is, mint az informális segítségnyújtás. E megközelítés pedig jól illeszkedik az informális önkéntesség azon típusaihoz, amelyek nem szervezeti struktúrákhoz kötődnek, hanem belső indíttatásból születnek és közvetlen társas kapcsolatokra épülnek.

René Bekkers és Pamela Wiepking (2011) modellje mindemellett pedig arra is rámutat, hogy míg a formális önkéntesség előfeltétele az információáramlás és az elosztott felelősség a közösségi hálózatokban, az informális részvétel sokkal inkább az egyéni autonómiára épít.

A közelmúlt empirikus kutatásai további árnyalatokkal bővítik ezt a képet. Perpék Éva (2012) magyarországi adatokon végzett logisztikus regressziós elemzése szerint a formális és informális önkénteseket eltérő motivációs profilok jellemzik: míg az úgynevezett „új típusú” motivációk (például szakmai tapasztalatszerzés, önfejlesztés) szignifikánsan erősebben kapcsolódnak a formális önkéntességhez, addig az altruista, segítő szándék inkább az informális önkéntesség motorja. Ugyanakkor Marcia Finkelstein és Michael Brannick (2007) hangsúlyozzák, hogy bizonyos alapvető proszociális motivációk – például az empátia és az erkölcsi kötelességtudat – mindkét típusú önkéntességet előre jelezhetik.

A szociodemográfiai tényezők vizsgálata megmutatja a két önkéntességi forma közötti különbségeket is. A korábban végzett, 2018-as önkéntes-felmérésből kiderült, hogy a magasabb iskolai végzettségű és jobb anyagi helyzetű személyek nagyobb arányban kapcsolódtak be formális önkéntességi programokba, míg az alacsonyabb státuszú csoportok gyakrabban választották az informális segítségnyújtás rugalmasabb kereteit (Gyorgyovich 2021). Emellett az idősebb korosztály (60 év felettiek) körében is szignifikáns volt az informális önkéntesség, amit a közvetlen kapcsolathálókra épülő segítségnyújtás dominanciája magyarázhat (Perpék 2012). Ezzel szemben a fiatalabb korosztály rugalmasabban vett részt szervezeti programokban, és nyitottabb volt a formális önkéntes szerepekre is. A fiatal felnőtteknél megfigyelhető volt, hogy voltak, akik csak egy-egy akció erejéig kapcsolódtak be, de tartósan nem köteleződtek el (Gyorgyovich 2021). Ezt a jelenséget a szakirodalom epizodikus vagy akcionista önkéntességnek nevezi (Bartal 2023).

Érdekes módon a vallásosság is differenciált hatást gyakorol az önkéntességre: egy holland kutatás (van Tienen et al. 2011) szerint a vallási közösségbe való bekapcsolódás és a rendszeres vallásgyakorlás erős társadalmi tőkét biztosít, ami főként a formális önkéntesség valószínűségét növeli, míg az informális önkéntesség sokkal inkább a személyes értékalapú együttérzéshez kapcsolódik.

E modellek és empirikus megfigyelések alapján az önkéntesség kereteinek vizsgálata nemcsak a részvétel intenzitására, hanem annak társadalmi beágyazottságára és motivációs

szerkezetére is kiterjed, különösen azokra a mechanizmusokra, amelyek a szervezett és a strukturálatlan segítségnyújtás közötti különbségeket alakítják.

Ezekre az elméleti megfontolásokra építve, tanulmányunk második felében bemutatott regressziós elemzésünk célja annak feltárása, hogy milyen társadalmi-demográfiai, szocializációs és motivációs tényezők befolyásolják az informális önkéntesség valószínűségét Magyarországon. Az ismertetett háttérolalom alapján feltételeztük, hogy az informális és formális keretek között végzett önkéntesség mögött eltérő társadalmi mechanizmusok és motivációs mintázatok állnak. Fontos kérdés tehát, hogy az autonóm, belső indítatásból fakadó részvételi formák milyen kapcsolatban állnak a társadalmi státusszal, a kapcsolathálók jellemzőivel és a közösségi beágyazottság szintjével.

MÓDSZERTANI HÁTTÉR

Ezen összefüggések empirikus vizsgálatához – a főbb adatokat bemutató leíró elemzéseken túl – többváltozós bináris logisztikus regressziós elemzést alkalmaztunk, amely lehetővé teszi a független változók együttes hatásának vizsgálatát, miközben kontrolláljuk a háttérváltozók torzító hatását. A modell célja annak meghatározása, hogy mely tényezők növelik vagy csökkentik annak valószínűségét, hogy egy adott egyén kizárólag informális önkéntesként tevékenykedjen, szemben a formális vagy vegyes keretek között végzett önkéntességgel. A megközelítés lehetővé teszi, hogy az elméleti keretben bemutatott erőforrás-, hálózati- és motivációs dimenziók relatív jelentőségét is számszerűsítsük.

A regresszió függő változója egy bináris kódolású indikátor, ahol az 1-es érték azokat a válaszadókat jelölte, akik kizárólag informális keretek között végeztek önkéntességet, míg a 0-as érték azokat fogta össze, akik formális vagy vegyes keretek között tették ezt. Az önkéntes munkát nem végzőket, vagy a nem aktív önkénteseket értelemszerűen kizártuk a vizsgálatból. Célunk, hogy feltárjuk, milyen társadalmi és motivációs tényezők növelik annak valószínűségét, hogy valaki kizárólag informális önkéntes legyen. A korábbiakban már bemutattuk az informális önkéntesek legfontosabb jellemzőit és egyes változók közötti bivariáns összefüggéseket, azonban a most következő regressziós modell lehetővé teszi a változók hatásainak együttes vizsgálatát, miközben kontrolláljuk a társadalmi-demográfiai háttérváltozók hatását.

AZ INFORMÁLIS ÖNKÉNTESÉK SZOCIODEMOGRÁFIAI JELLEMZŐI

Az informális önkéntesek száma és aránya

A kérdőívben a Nemzeti Önkéntes Stratégia 2012-2020-ban³ foglalt önkéntes definíciót alkalmazva határoztuk meg az önkéntességet, ez alapján kértük a válaszadókat, hogy nyilatkozzanak arról, hogy végeztek-e önkéntes munkát vagy sem.

A 2018. évi önkéntesség-kutatás szerint a magyar felnőtt lakosság 27,4 százaléka, vagyis körülbelül 2 millió 209 ezer fő végzett önkéntes tevékenységet a kérdezést megelőző évben (Gyorgyovich 2021). A legfrissebb, 2023-as kérdőívben pedig a kérdezést megelőző 12 hónapban a megkérdezettek 30,3 százaléka azonosította magát önkéntesként, ami a hazai felnőtt lakosságból⁴ 2,4 millió főt jelent. Ez az öt évvel ezelőtti adatokhoz képest jelentős növekedés az önkéntesek számában, amely utal az önkéntes kultúra hazai elterjedésére, illetve az emberek nyitottságának növekedésére az önkéntes tevékenységek végzése iránt.

A 2018-as Önkéntesség Magyarországon kutatás eredményei a 2023-as felvételhez képest még más képet mutattak az önkéntesség formájának megoszlásáról.

- 2018-ban a mintába került önkéntesek 91 százaléka végzett informális tevékenységet, amelybe azok a személyek is beletartoztak, akik emellett formális önkéntességről is beszámoltak (Gyorgyovich 2021).
- Ugyanezek aránya a 2023-as adatok alapján immár csak 72,9 százalék, ám az informális önkéntesség a csökkenés ellenére is még mindig a magyar társadalom legelterjedtebb önkéntes tevékenységi formájának tekinthető.
- 2018-ban a megkérdezettek 66 százaléka vett részt kizárólag informális önkéntességben, 25 százalékuk informális és formális önkéntes tevékenységben, míg 34 százalékuk kizárólag formális keretek között végzett önkéntes tevékenységet (Gyorgyovich 2021).
- 2023-ra ez a megoszlás a következőképpen alakult: 36,7 százalékra csökkent a kizárólag informális keretek között tevékenykedők számaránya. A mind formális, mind informális önkéntességben résztvevők aránya pedig 36,2 százalékra emelkedett, a kizárólag szervezeti keretek között önkéntes munkát vállalók aránya így 28,8 százalékra esett vissza.

³ A Nemzeti Önkéntes Stratégia 2012-2020 a következőképpen definiálja az önkéntességet: olyan tevékenység, amelyet a személy szabad akaratából, egyéni választása és motivációja alapján, a pénzügyi haszonszerzés szándéka nélkül végez más személy, személyek vagy a közösség javát szolgálva.

⁴ A 2022. évi népszámlálás adatai alapján.

Öt év alatt tehát jelentős átstrukturálódás történt az önkéntesség formáinak részvételi arányaiban: jelentősebbé vált azok jelenléte, akik formális és informális módon is vállalnak önkéntességet, míg a kizárólag informális úton önkéntességet végzők aránya mérséklődött. Az eredmények azt is jelzik, hogy az önkéntességben bekövetkezett változások mögött a részvétel sokszínűbbé válása állhat. Egyre jellemzőbb, hogy az önkéntesek rugalmas lehetőségeket keresnek, amelyet elsősorban az informális önkéntesség kínál számukra. Ugyanakkor, ahogy láthattuk, az informális önkéntesség mellé sok esetben társul egy vagy több szervezethez való kapcsolódás, amely lehetővé teszi a nagyobb volumenű és strukturáltabb segítségnyújtást is, aminek látványosabb eredménye lehet.

A továbbiakban azonban a kizárólag az informális önkéntesekre vonatkozó jellemzőkkel foglalkozunk, összehasonlítást adva az öt évvel korábbi tendenciákkal. Ennek oka, hogy az önkéntesség e formája vélhetően eltérő mechanizmusok és motivációs mintázatok mentén szerveződik, mint a formális önkéntesség vagy vegyes típusok: alapvetően közvetlen kapcsolathálókra és autonóm döntéshozatalra épül (Hustinx – Lammertyn 2003; Wilson – Musick 1997). Elkülönített elemzésük ezért lehetővé teszi azon mintázatoknak a feltárását, amelyek gyakran rejtve maradnak vagy háttérbe szorulnak az önkéntesség általános, nem differenciált vizsgálata során.

A nemek szerinti megoszlás jellemzői az informális önkénteseknél

A szociodemográfiai jellemzők vizsgálatában elsőként a nemek szerinti megoszlás emelendő ki, amely a nők és férfiak közel azonos részvételi arányát mutatja, enyhe női többséggel (1. táblázat). Ez a tendencia összhangban áll az öt évvel korábbi megfigyelés eredményeivel. A hazai szakirodalom rendszeresen hangsúlyozza a nők aktívabb jelenlétét az informális önkéntességben (Váradi 2017), amelyet a 2023-as adatok már csak mérsékelten tükröznek vissza. Noha a nőkre jellemző, hogy könnyebben kapcsolódnak be a közvetlen segítségnyújtás különböző formáiba, ugyanakkor az informális önkéntesség mindkét nem számára változatos részvételi lehetőségeket kínál. Ennek köszönhetően a férfiak aránya is folyamatosan növekszik az önkéntesség e területén.

1. táblázat. Az informális önkéntesek szociodemográfiai jellemzői (2018, 2023)

Kategóriák		Kizárólag informális önkéntesek, 2018 (N=361)	Kizárólag informális önkéntesek, 2023 (N=223)
Nem	Férfi	43,6%	42,8%
	Nő	56,4%	57,2%
Korcsoport	18-29 éves	20%	12,5%
	30-39 éves	17,1%	11,2%
	40-49 éves	18,7%	21,9%
	50-59 éves	14,7%	22,4%
	60+ éves	29,5%	32%
Legmagasabb befejezett iskolai végzettség	Legfeljebb 8 általános	24,6%	21,3%
	Szakiskola vagy szakmunkásképző érettségi nélkül	20,8%	28,3%
	Érettségi	33,3%	34,8%
	Diploma	21,4%	15,6%
Lakóhely	Budapest	12%	14%
	Megyeszékhely	17,8%	18,6%
	Város	35%	32,4%
	Község	35,3%	35%
Családi állapot	Hajadon / Nőtlen	18,8%	19,4%
	Házass	47,2%	36,1%
	Élettársi kapcsolatban él	14,1%	12,3%
	Elvált	12,2%	13,5%
	Özvegy	7,8%	18,7%
Gazdasági aktivitás	Aktívan dolgozik	54,9%	50,2%
	Tanuló	5,2%	7,6%
	Háztartásbeli (cseden, gyeden, gyesen, gyeten, gyoton van)	6,2%	2,5%
	Nyugdíjas	28,2%	33,4%
	Munkanélküli	5,2%	2,2%
	Egyéb	0,4%	4,2%
Szubjektív anyagi helyzet	Gondok nélkül élnek	2,7%	28,2%
	Beosztással jól kijönnek a jövedelemből	51,7%	38%
	Éppen, hogy kijönnek a jövedelemből	40,6%	24,9%
	Hónapról-hónapra anyagi gondjaik vannak	4,9%	8,4%
	Nélkülözések között élnek	0,2%	0,6%

Forrás: Önkéntesség Magyarországon 2023. adatfelvétel alapján saját szerkesztésű táblázat.

Korcsoportok szerinti megoszlás az informális önkénteseknél

A korcsoportok szerinti vizsgálat egyértelműen felfelé tolódó tendenciát jelez az informális önkéntességben (1. táblázat). Ez már a 2018-as adatfelvételben is megfigyelhető volt, de 2023-ra még hangsúlyosabbá vált. Minél idősebb volt egy válaszadó, annál nagyobb valószínűséggel

vett részt informális önkéntes tevékenységekben. A 2023-as eredmények jelentős ugrást mutatnak a 40 év feletti korcsoportok esetében. Minden további életkori csoportban 20 százalék feletti volt az informális önkéntesség aránya. Ezzel szemben a fiatalabb korosztályok – a 18-29 és a 30-39 évesek – körében az informális önkéntesség részaránya mindkét vizsgálati évben megközelítőleg 10 százalék volt, e csoportok tagjai tehát élethelyzetükből adódóan kevésbé tudtak időt fordítani mások segítésére. Kiemelendő ugyanakkor a nyugdíjaskorúak (60 év feletti) magas, 32 százalékos részvétele az informális önkéntességben. Ez az arány jól mutatja, hogy a munkaerőpiacról kilépő személyek számára az önkéntes tevékenységek gyakran a munkavégzés alternatívájaként jelennek meg: célt, strukturált időbeosztást és társadalmi kapcsolódási lehetőséget biztosítanak a számukra, még nem szervezett keretek között is.

Az iskolai végzettség jellemzői az informális önkéntesek körében

Az informális önkéntesek körében legnagyobb arányban (2018-ban 54,1 százalékban, míg 2023-ban 63,1 százalékban) a középfokú végzettséggel rendelkezők (szakiskola, szakmunkásképző érettségi nélkül vagy érettségivel) képviseltetik magukat, míg a felsőfokú végzettségűek kisebb arányban (2018-ban 21,4 százalékban, míg 2023-ban 15,6 százalékban) kapcsolódnak be e tevékenységekbe (1. táblázat). Ez a részvételi megoszlás érezhetően illeszkedik azon korábbi kutatásokhoz is, amelyek szerint az informális önkéntesség kevésbé támaszkodik azokra az erőforrásokra és a kulturális tőkére, amelyek a formális, szervezeti keretek között végzett önkéntességet jellemzik (Wilson – Musick 1997; Hustinx – Lammertyn 2003). A középfokú és alacsonyfokú végzettséggel rendelkezők jellemzően könnyebben bontakoznak ki a közvetlen, gyakran spontán segítségnyújtási formákban, amelyek elsősorban nem szakmai tudást vagy speciális előképzettséget, hanem empátiát és a felmerülő igényekre való érzékeny, sok esetben önálló reagálást kívánnak (Handy – Greenspan 2009).

A felsőfokú végzettség inkább a formális önkéntesek körében dominál, amely tevékenység többnyire strukturáltabb és intézményes kereteket igényel. Ide vonatkoztatható még magyarázatképpen Jon Dean erőforrás-elmélete, amely szerint a középfokú végzettségűek gyakran nagyobb valószínűséggel rendelkeznek azokkal az időbeli és személyes erőforrásokkal, amelyeket az informális önkéntességben tudnak kamatoztatni, míg az alacsonyfokú végzettségűek körében a szűkösebb erőforrások és a társadalmi mobilitási korlátok

alacsonyabb részvételi arányt eredményeznek még az informális tevékenységekben is (Dean 2022).

A lakóhely szerinti jellemzők az informális önkénteseknél

A településtípusok vizsgálata alapján jól látható (lásd 1. táblázat), hogy a kisebb lélekszámú településeken élők körében hangsúlyosabb az informális önkéntes tevékenységek vállalása (mind a két vizsgálati évben 35 százalék volt a községekben élők aránya). A községekben és a kisebb városokban jellemzően szűkösebb a formális önkéntességet lehetővé tevő szervezetek elérhetősége, ugyanakkor a segítségnyújtás iránti igény mind a kedvezményezettek, mind az önkéntesek oldaláról jelentős. Ennek következtében a kisebb településeken a segítségnyújtás gyakran organikus módon, informális keretek között szerveződik, sok esetben azonnali válaszként az ad hoc felmerülő helyi problémákra, vagy hiánypótló szerepet tölt be bizonyos szociális ellátási formákban, amelyek más módon nem biztosítottak.

Családi állapot és informális önkéntesség összefüggései

A családi állapot szerinti elemzés differenciált képet rajzol az informális önkéntességben résztvevőkről (1. táblázat). A házasságban élők részvételi aránya (2018-ban 47,2 százalékban, míg 2023-ban 36,1 százalékban) kiemelkedik a többi csoporthoz képest, ami összhangban áll a korábbi hazai és nemzetközi kutatásokkal. Ezen elemzések szerint a házasság erősíti az önkéntességet, mivel bővíti az együttműködési hálókat és növelheti a szerepvállalás esélyét (Váradi 2021; Rotolo – Wilson 2006; Gyorgyovich 2021). E tendencia Thomas Rotolo és John Wilson, de Váradi Rita szerint is a házasok kiterjedtebb kapcsolathálójával magyarázható, amely több kapcsolódási pontot biztosít az önkéntes lehetőségekkel való találkozásra. Az iskolák, szomszédságok vagy egyéb közösségek számára nyújtott segítség olykor személyes érintettségből fakad, amely a házasok esetében – kiváltképp gyermekes családoknál – gyakoribb.

Ugyanakkor a 2018-as adatfelvételhez képest eltérés tapasztalható a házasok és az özvegyek részvételi arányaiban, csökkent ugyanis az informális önkéntesek körében a házasok aránya (47,2 százalékról 36,1 százalékra), míg az özvegyek esetében ugyanekkora növekedés figyelhető meg (7,8 százalékról 18,7 százalékra). Ennek háttere nem egyértelműsíthető, ugyanakkor összefügghet az életkori eltolódással: a 2023-as mintában nagyobb arányban

figyelhetők meg az informális önkéntesek körében a 60 év felettiek, akik között gyakoribb az özvegyek aránya.

A gazdasági aktivitás jellemzői az informális önkéntesek körében

A gazdasági aktivitás szempontjából az aktívan dolgozók körében találjuk a legnagyobb arányban (2018-ban 54,9 százalékban, míg 2023-ban 50,2 százalékban) az informális önkénteseket is. 2023-ban minden második informális önkéntes aktív munkaviszonyról számolt be. Ezzel szemben a gazdaságilag inaktívak – a tanulók, a háztartásbeliek, a gyermeknevelési ellátásban részesülők és a munkanélküliek – kisebb arányban (2018-ban 16,6 százalékban, míg 2023-ban 12,3 százalékban) vettek részt, ami részben a rendelkezésre álló idő és/vagy erőforrások szűkösségével magyarázható. A 2023-as adatok az életkori átlag felfelé tolódását tükrözik, ami együtt járt a nyugdíjas korosztály nagyobb arányú megjelenésével az informális önkéntesek között. 2018-ban az informális önkéntesek 28,2 százaléka volt nyugdíjas, 2023-ra azonban már 33,4 százalékuk, és ez a nyugdíjas korosztály fokozódó részvételét támasztja alá. A nyugdíjasok azonban egy sajátos csoportot alkotnak, azaz, miközben jelentős időkerettel rendelkeznek, anyagi erőforrásaik gyakran szűkösebbek az aktív korúakénál. Számukra az informális önkéntesség így vonzóbb lehetőség lehet, hiszen lakóhelyükhöz közel, szabadon választott időpontban és időtartamban végezhetik tevékenységüket. A részvétel e formája pedig nemcsak a segítségnyújtás egyfajta örömet, hanem a közösséghez tartozás és a hasznosság érzését is erősítheti, amely fokozhatja a szubjektív jóllétet – ahogyan arra más tanulmányok is rámutattak (Dorner – Bene 2025).

Szubjektív anyagi helyzet és informális önkéntesség

Az egyéni anyagi erőforrások az önkéntesség egyik legerősebb befolyásoló tényezőjét jelentik, tekintve, hogy a kedvező anyagi körülmények között élők valamivel nagyobb valószínűséggel kapcsolódnak be önkéntes tevékenységekbe. 2023-ban a gondok nélkül élőknek több mint negyede, a jövedelmükből jól kijövnöknek pedig megközelítőleg 40 százaléka vett részt informális önkéntességben, a szerényebb anyagi helyzetről beszámolók ezzel szemben alacsonyabb százalékban jelentek meg informális önkéntesként (1. táblázat). A jobb anyagi helyzetben lévők vélhetően elegendő erőforrással rendelkeznek ahhoz, hogy mások támogatására is fordíthassanak időt, energiát és anyagi javakat. Szemben azokkal, akik anyagi nehézségekről számoltak be, jellemzően saját megélhetésük biztosítására és élethelyzetük

javítására összpontosítják erőforrásaikat, így kevésbé motiváltak arra, hogy bekapcsolódjanak az önkéntességbe.

Itt azonban szükséges felhívni a figyelmet egy módszertani különbségre is: a 2023-as kérdőívben a „Gondok nélkül élnek” kategória helyett két új válaszlehetőség szerepelt – „Teljes jólétben élnek” és „Nincsenek megélhetési gondjaik”. Ezek némiképp eltérő jelentéstartalmúak, ezért az összehasonlíthatóság érdekében a két kategóriát egyesítettük a jelenlegi elemzésben. Ez az eljárás részben magyarázatot adhat a két felvételi év közötti eltérésekre, de nem indokolja azokat teljes mértékben. A 2023-as adatok szerint a magukat gondok nélkül élőnek vallók aránya jelentősen növekedett, míg a „beosztással jól kijövők” és a „jövedelmükből éppen kijövők” hányada ezzel arányosan csökkent. Bár a módszertani eltérések miatt az adatok értelmezésekor óvatosság indokolt, a tendenciák így is figyelemre méltóak: az informális önkéntesség a 2023-as felmérés alapján egyre inkább a jobb anyagi helyzetűek körében jellemző részvételi formává vált.

A vallásosság az informális önkéntesek körében

A vallásosságot egy hétfokú skála segítségével mértük, ahol az 1-es érték a vallástalanságot, a 7-es pedig a határozott vallásosságot jelölte (2. táblázat). Az informális önkéntesek többsége inkább vallásosnak vagy erősen vallásosnak tekinti magát. A minta közel ötöde ugyanakkor teljesen vallástalannak vallotta magát, míg mintegy hetedük közepén helyezkedett el a skálán. Ugyanakkor a segítő szándék nem kizárólag a vallási értékekhez való kapcsolódásból fakadhat, mint később regressziós elemzésünkben is látni fogjuk.

2. táblázat. Vallási hovatartozás az informális önkénteseknél

Kategóriák		Informális önkéntesek 2023 (n=223)
Vallásosság	1 - Vallástalan	18,3%
	2	4,4%
	3	6,3%
	4	14,0%
	5	18,9%
	6	6,9%
	7 - Vallásos	31,2%

Forrás: Önkéntesség Magyarországon 2023. adatfelvétel alapján saját szerkesztésű táblázat.

Belső és külső motivációk az informális önkéntesek életében

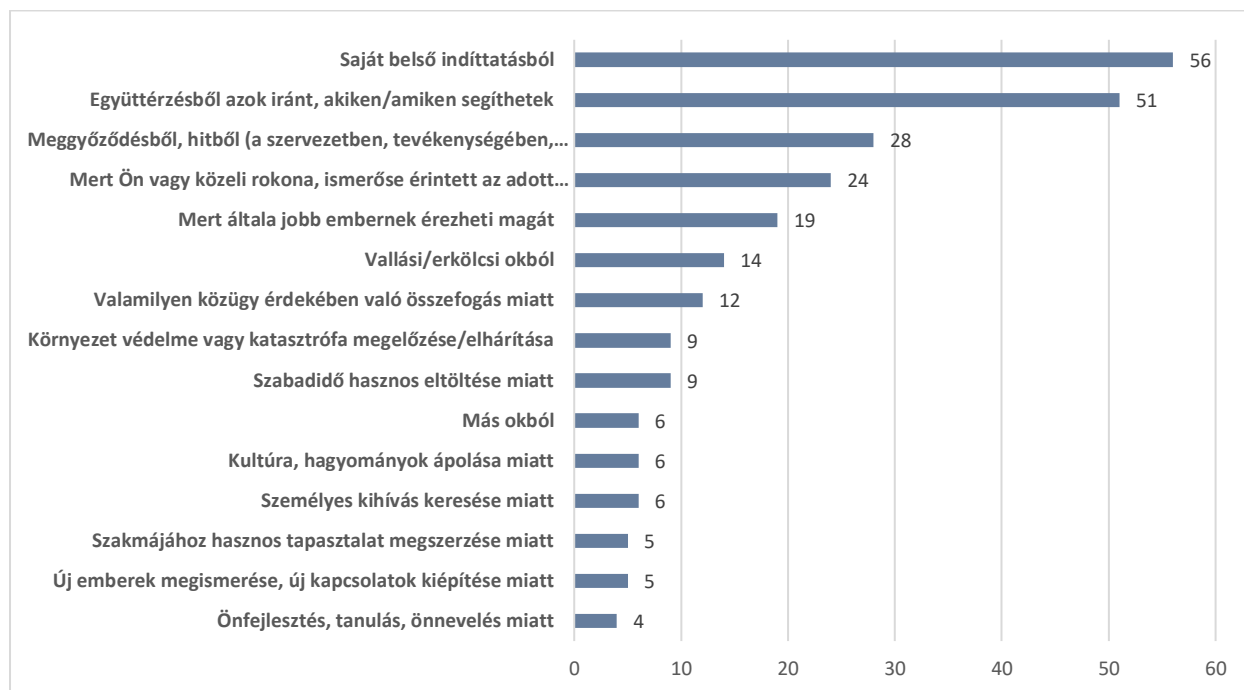
Az önkéntességbe való bekapcsolódást több tényező is elősegítheti, ezek között megkülönböztethetünk belső és külső motivációkat is. Belső motivációként léphetnek fel mindazok a tényezők, amelyek az önkéntes saját döntéséből, őt mozgató motivációkból fakadnak és ösztönzőleg hatnak az informális önkéntességbe való bekapcsolódásra (1. ábra). Külső motivációk alatt pedig azokat, az önkéntes személyén kívüli hatásokat értjük, amelyek hatást gyakorolhatnak a személyre és rábírhatják arra, hogy kapcsolódjon önkéntes tevékenységhez még akkor is, ha belső motivációja nem született rá. Az informális önkéntesek esetében mindkét típus szerepet játszik, ugyanakkor a belső késztetések meghatározóbbnak hatnak.

A belülről fakadó motivációk közül a leggyakrabban említett tényező a saját belső indíttatás volt, amelyet szorosan követett az együttérzés – ez utóbbi a kérdőív elején, az önkéntességhez társított fő jellemzők között is kiemelt szerepet kapott. További fontos belső motivációként jelent még meg a meggyőződés és a hit, valamint a személyes érintettség a problémákban rokonok, barátok révén (1. ábra).

A külső motivációk vizsgálatával arra kerestük a választ, hogy milyen személyek vagy környezeti hatások játszottak szerepet abban, hogy a válaszadók bekapcsolódtak az informális önkéntességbe (2. ábra). A többség úgy nyilatkozott, esetükben nem volt szükség külső ösztönzésre: saját elhatározásból kezdtek önkéntes tevékenységbe, ami a belső motivációk erősségét támasztja alá. Ugyanakkor a válaszadók mintegy harmada esetében megjelent a személyes érintettség, mint külső motivációs tényező. Figyelemre méltó még a korábbi önkéntes tevékenységhez való visszatérés, illetve az ismerősök és rokonok általi bevonódás szerepe is. Az előbbi kiváltképp elősegíti a könnyebb visszakapcsolódást, hiszen a korábbi tapasztalatok és a jól ismert feladatok csökkentik a belépési küszöböt, míg a pozitív élmények újra aktiválhatják az önkéntes szándékot. Az utóbbi esetében a társas hatás emelendő ki, amely védelmet nyújthat a kezdeti bizonytalansággal szemben, és elősegítheti a hosszabb távú elköteleződést is, főleg, ha az önkéntesség során egy ismerős vagy családtag jelenléte is biztosított.

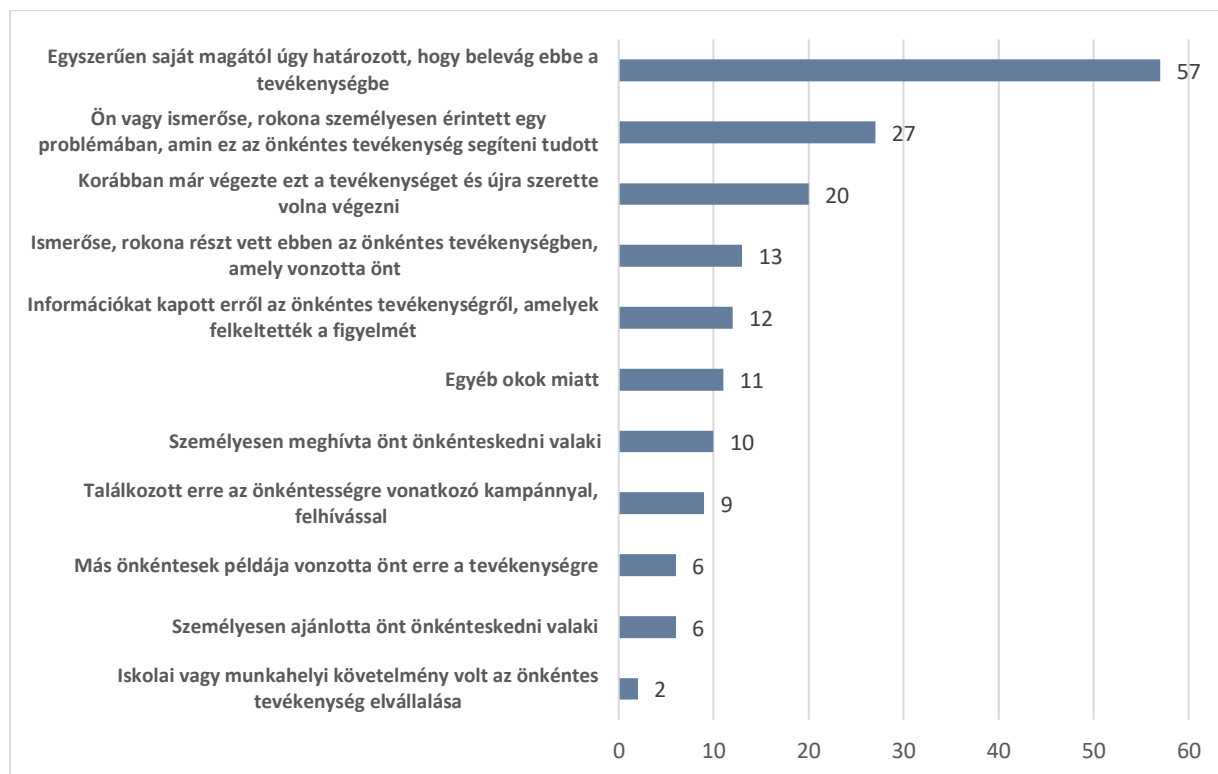
Mind a belső és a külső indíttatások esetén a válaszadók több válaszlehetőség közül választhattak.

1. ábra. Belső indíttatások az informális önkéntesek életében (több válaszlehetőség alapján, százalék)

Forrás: Önkéntesség Magyarországon 2023. adatfelvétel alapján saját szerkesztésű ábra.

2. ábra. Külső indíttatások az informális önkéntesek életében (több válaszlehetőség alapján, százalék)

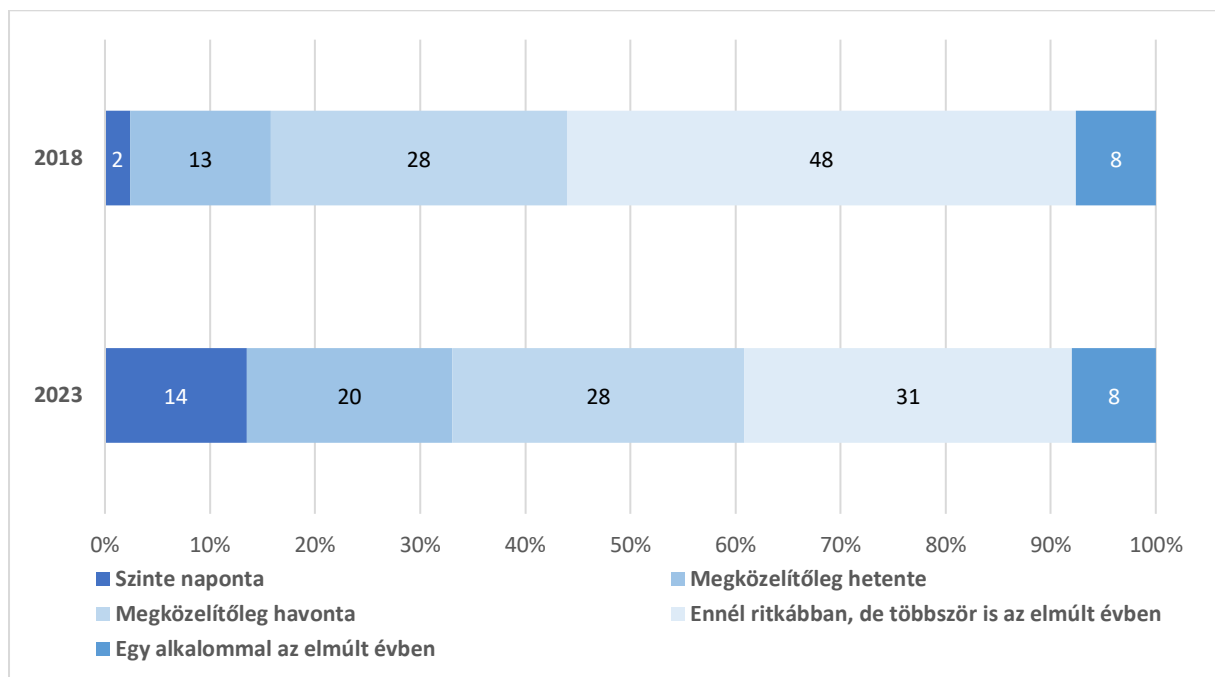
Forrás: Önkéntesség Magyarországon 2023. adatfelvétel alapján saját szerkesztésű ábra.

Az önkéntesség gyakorisága

Az informális önkéntesség egyik legnagyobb előnye a rugalmasság, hiszen a tevékenység rendszerességét és gyakoriságát alapvetően maga az önkéntes szabja meg. A 2023-as adatfelvétel eredményei szerint az informális önkéntesek többsége évente több alkalommal vagy havi rendszerességgel végez önkéntes munkát. Ugyanakkor figyelmet érdemel azok csoportja is, akik heti vagy szinte napi gyakorisággal végeznek önkéntességet nem szervezeti keretek között. Az öt évvel korábbi adatokhoz képest jelentősen nőtt a heti vagy napi szinten önkéntesek aránya.

- A 2018-as Önkéntesség Magyarországon-kutatásban az informális önkéntesek 2 százaléka számolt be napi önkéntességről, további 13 százalék megközelítőleg heti önkéntes munkavégzésről.
- 2023-ra a naponta informális önkéntességben résztvevők aránya 14 százalékra, a megközelítőleg hetente tevékenykedőké pedig 20 százalékra növekedett, ami jelentős növekedést jelent az informális önkéntesség gyakoriságában (3. ábra).

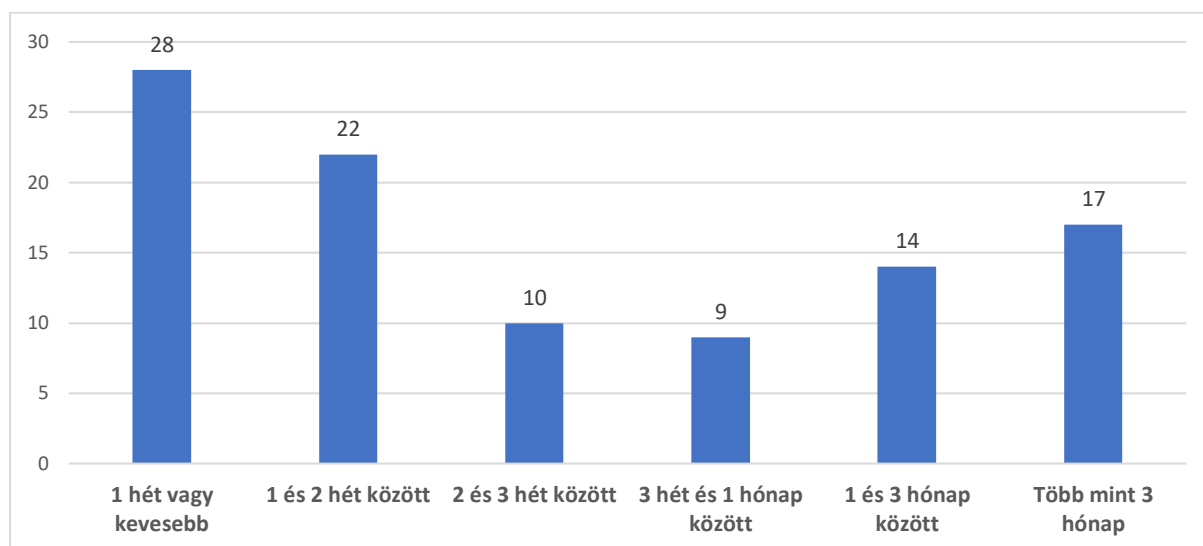
3. ábra. Önkéntes munkavégzés gyakorisága az informális önkénteseknél (százalék)

Forrás: Önkéntesség Magyarországon 2023. adatbázis alapján saját szerkesztésű ábra.

A gyakoriság mellett a felvétel során az önkéntességgel töltött napok számára is rákérdeztünk (4. ábra). Fontos azonban megjegyezni, hogy ezekre az adatokra inkább becslésként érdemes tekinteni, hiszen egy éves időtávban nehéz pontosan felidézni a tevékenység összesített időtartamát. A válaszok alapján az informális önkéntesek átlagosan 48 napot töltöttek önkéntes munkával a kérdezést megelőző 12 hónap során. A válaszadók harmada legfeljebb egy hétnyi időt fordított informális önkéntességre, míg 41 százalékuk egy hét és egy hónap közötti időtartamról számolt be. A megkérdezettek fennmaradó harmada ennél is több időt szánt a tevékenységre; ők tekinthetők a rendszeres, magas elköteleződésű önkénteseknek, akik számára az önkéntesség a mindennapi rutin szerves részét képezi.

4. ábra. Az informális önkéntességgel töltött idő (kategóriák szerint, százalék)

Forrás: Önkéntesség Magyarországon 2023. adatbázis alapján saját szerkesztésű ábra.

AZ AUTONÓM RÉSZVÉTEL LOGIKÁJA: AZ INFORMÁLIS ÖNKÉNTESÉG PREDIKTORAI REGRESSZIÓANALÍZISBEN

A továbbiakban többváltozós bináris logisztikus regressziós modell segítségével vizsgáljuk, hogy milyen tényezők befolyásolják az informális önkéntesség kereteit.

A regressziós modellben használt független változók

Az önkéntesség egyes dimenziói. Az önkéntességet magyarázó regressziós modellbe olyan változókat vontunk be, amelyek az elméleti keretekhez illeszkedve lefedik az önkéntes

tevékenység fontos aspektusait. A kérdőívben szereplő itemek így tükrözik az önkéntesség gyakoriságát, a ráfordított napok számát, megélt jelentőségét az önkéntes életében és a mögöttes motivációs struktúrákat.

3. táblázat. Az önkéntesség belső motivációs főkomponenseinek megnevezése és tartalmi leírása

Belső motivációs főkomponens neve	Összetevők tartalma
Önfejlesztő és kapcsolati motiváció	Személyes kihívás keresése, új emberek megismerése, szakmai tapasztalat szerzése, önfejlesztés és tanulás
Vallási-hitelvi motiváció	Vallási, erkölcsi indíttatás (pl. meggyőződésből vagy hitből végzett önkéntesség)
Kulturális és rekreációs motiváció	Kultúra és hagyományok ápolása, szabadidő hasznos eltöltése
Közösségi-ökológiai motiváció	Környezetvédelem, közügyek érdekében végzett önkéntesség
Altruista-önértékelő motiváció	Empátia, együttérzés, önértékelés javítása (pl. „jobb embernek érzem magam”)
Családi-rokoni indíttatás	Családi, rokoni kötődésből fakadó önkéntesség

KMO = 0,541; Bartlett $\chi^2(78)=288,90$; $df=78$; $p<0,001$

A kérdőív belső motivációs blokkja – mint korábban láthattuk – 14 dichotóm változót tartalmazott, amelyek azt vizsgálták, milyen belső indíttatásból kezdett el a válaszadó önkéntes tevékenységet. A változókat – azok magas száma, és az ún. multikollinearitás problémája⁵ miatt – főkomponens-analízis (PCA) segítségével dimenziócsökkentő eljárásnak vetettük alá, hogy feltárjuk az önkéntesség mögött rejlő, főbb motivációs struktúrákat.⁶ Mindazonáltal a 14 változóból egyet („Saját belső indíttatásból”) eltávolítottunk a PCA-ból, mivel a tétel alacsony faktortöltései és szórt kapcsolódásai miatt nem járult hozzá

⁵ A multikollinearitás azért okoz problémát a regresszióanalízisben, mert a magasan korreláló független változók megnehezítik az egyes prediktorok hatásának elkülönítését. Ez a becsült regressziós együtthatók nagy szórásához, instabilitásához és torz értelmezéséhez vezethet, valamint csökkenti a modellben lévő változók statisztikai szignifikanciáját, még akkor is, ha azok valójában erősen kapcsolódnak a függő változóhoz.

⁶ A PCA során a Kaiser–Meyer–Olkin érték 0,541 volt, amely a mintavételi megfelelés szempontjából elfogadhatónak tekinthető. A Bartlett-féle gömbölyűség-teszt szignifikáns volt ($\chi^2(78)=288,90$; $p<0,001$), a változók közötti korrelációs mátrix tehát alkalmasnak bizonyult a faktorelemzésre. A főkomponensek számának meghatározása során az eigenérték >1 kritériumot alkalmaztuk, amely alapján hat főkomponenst állapítottunk meg. A komponenseket Promax ferde tengelyű forgatással rotáltuk, amely lehetővé tette a faktorok közötti korrelációt.

értelmezhetően a faktorstruktúrához⁷, ugyanakkor nem akartuk figyelmen kívül hagyni, ezért külön változóként használtuk fel. A végső modell 13 változót tartalmazott, amelyek kommunalitásai 0,406–0,764 között mozogtak, jelezve, hogy a faktorstruktúra jól magyarázta a változók varianciáját (3. táblázat).

A külső motivációs változók esetében azonban a változók közötti gyenge korreláció (KMO=0,483) miatt nem alkalmaztunk főkomponens-analízist. Ehelyett az egyes motivációs tételeket tartalmi és elméleti szempontok alapján öt csoportba soroltuk, és minden csoporthoz egy új, dichotóm összesített változót képeztünk. Ezek az aggregált változók az 1-es értéket kapták, ha a válaszadó az adott motivációs csoport bármelyik tételét megjelölte, és 0-t, ha egyiket sem (4. táblázat). E megközelítés lehetővé tette, hogy a külső motivációk főbb dimenzióit kompakt és elméletileg koherens egységekbe rendezzük, amelyeket közvetlenül be lehetett vonni a regressziós modellbe.

4. táblázat. Az önkéntesség külső motivációs változóinak elnevezése és összetevői

Külső motivációs csoport neve	Összetevők tartalma
Társas hatás	Személyes meghívás, ajánlás, ismerős vagy rokon részvétele, más önkéntesek példája
Kommunikációs hatás	Kampányok, információs felhívások hatására vállalt önkéntesség
Személyes döntés	A válaszadó saját elhatározásából kezdett önkénteskedni
Külső kötelezettség	Iskolai vagy munkahelyi elvárások miatt végzett önkéntesség
Korábbi tapasztalat	Korábban végzett önkéntes munka tapasztalata miatt tért vissza

A regressziós elemzés során ezeken túl a következő egyedi, dichotóm változókat használtuk:

- Milyen gyakran végzett ön önkéntes tevékenységet az elmúlt egy évben?
- Megközelítőleg hány napot önkénteskedett az elmúlt egy évben?
- Ha mesél önmagáról mások számára vagy bemutatkozik, helyet kap ebben az, hogy ön önkéntes?
- Mennyire tartja élete fontos részének az önkéntességet?
- Milyen belső indíttatásból kezdett el önkéntességet vállalni? (Saját belső indíttatásból)

⁷ Olyan sokan választották, hogy nem illeszkedett jól a többi változó közötti mintázatba, mert több faktorra is „rátelepedett”, így torzította volna az analízis eredményét.

A regressziós elemzés során több kontrollváltozót is alkalmaztunk annak érdekében, hogy kiszűrjük a demográfiai és társadalmi-gazdasági tényezők hatását az önkéntességi mutatókra. E változók biztosítják, hogy a modell által kimutatott összefüggések az önkéntességre vonatkozóan a ténylegesen releváns prediktorok hatását tükrözzék, ne pedig a háttérváltozók által közvetített korrelációk torzítsák az eredményeket. A modellbe bevont kontrollváltozók: nem, életkor, legmagasabb iskolai végzettség, háztartás jelenlegi anyagi helyzete, szülői végzettség, szülői foglalkozás, politikai önbesorolás, vallásosság.

A kontrollváltozók kiválasztása a szakirodalmi előzményekre és az önkéntesség ismert szociológiai meghatározóira épült.

A regresszióanalízis eredményei

A modell összességében stabilnak bizonyult⁸ és markáns társadalmi és motivációs különbségeket rajzolt ki az önkéntesség kizárólag informális, formális és vegyes formái között (5. táblázat).

Elsőként a kontrollváltozóként használt szociodemográfiai változókat vizsgáljuk meg. Ezek közül a válaszadó iskolai végzettsége mutatta a legerősebb hatást: a diplomával rendelkezők szignifikánsan kisebb eséllyel választják az informális önkéntességet az alacsony végzettségűekhez képest ($\text{Exp}(B)=0,317$, $p=0,007$). E negatív irányú összefüggés megerősíti a korábbi eredményeket, azaz az informális önkéntesség az alacsonyabb iskolai végzettségűek körében gyakoribb. Az életkor – ugyancsak megerősítve a korábbi adatokat – ezzel szemben pozitív kapcsolatban állt az informális önkéntességgel ($\text{Exp}(B)=1,018$, $p=0,033$), vagyis az idősebb válaszadók nagyobb valószínűséggel vesznek részt informális formákban. A magasabb munkaerőpiaci pozícióban dolgozó szülő státuszát mutató változó modellszinten nem bizonyult szignifikánsnak ($p=0,094$), ugyanakkor egy kategória, a „diplomás és vezető” szülő esetében érdekes módon pozitív összefüggés rajzolódott ki: azok a válaszadók tehát, akiknek egyik szülője magasabb presztízsű pozícióban dolgozott, nagyobb eséllyel választják az informális önkéntességet ($\text{Exp}(B)=2,809$, $p=0,023$). Ez az összefüggés azonban óvatosan értelmezendő, mivel az egész változó nem szignifikáns.

⁸ Az iterációk öt lépésben konvergáltak, és a -2 log likelihood értéke (541,276) valamint a Nagelkerke R^2 értéke ($R^2=0,349$) alapján a prediktorok közepesen erős mértékben járultak hozzá a modell magyarázóerejéhez. A Hosmer–Lemeshow teszt nem szignifikáns eredménye ($\chi^2(8)=6,35$; $p=0,608$) megerősíti, hogy a modell jól illeszkedett az adatokhoz, azaz nincs szignifikáns eltérés a prediktált és a tényleges csoportok között.

További érdekesség azonban, hogy az önkéntesség gyakorisága, a ráfordított napok száma, vagy épp az önkéntesidentitás egyéb változói egyáltalán nem befolyásolják, hogy valaki informális vagy formális önkéntes lesz-e, esetleg vegyesen mindkettő.

Ezzel szemben a motivációt mérő állítások közül több is szignifikáns, egyúttal azonban negatív hatású volt. A társas hatás ($\text{Exp}(B)=0,418$, $p<0,001$), a családi-rokoni indíttatás ($\text{Exp}(B)=0,590$, $p<0,001$) és a közösségi-ökológiai ($\text{Exp}(B)=0,678$, $p=0,003$) motivációk szignifikánsan és erőteljesebben csökkentették az informális önkéntesség esélyét. Olybá tűnik tehát, hogy az olyan válaszadók, akik környezetvédelem, közügyek érdekében vagy a családi, rokoni kötődésből fakadóan végeznek önkéntességet, vagy akiket épp személyes meghívás, ajánlás, ismerős vagy rokon részvétele, esetleg más önkéntesek példája motivál, inkább a formális kereteket részesítik előnyben. Egyedül a „saját belső indíttatásból” történő motiváció ($\text{Exp}(B)=1,554$, $p=0,049$) az, amely az informális önkéntesség valószínűségének növekedésével szignifikánsan hozható kapcsolatba.

5. táblázat. Szociodemográfiai tényezők és motivációs mintázatok szerepe az informális önkéntesség választásában – bináris logisztikus regressziós elemzés eredményei a formális és vegyes típusokhoz képest

Változó	B	Wald	Sig.	Exp(B)	95% CI (Lower)	95% CI (Upper)
Neme (ref: férfi)	0,404	0,236	0,087	1,497	0,942	2,379
Kor	0,017	0,008	0,033*	1,018	1,001	1,034
Válaszadó iskolai végzettsége (ref: max. 8 általános)			0,001**			
Középfokú, érettségi nélkül	0,282	0,397	0,478	1,325	0,609	2,885
Érettségi	-0,375	0,383	0,328	0,687	0,324	1,457
Diploma (egyetem, főiskola)	-1,149	0,428	0,007**	0,317	0,137	0,733
Összességében milyennek érzi háztartása anyagi helyzetét?	-0,061	0,104	0,558	0,941	0,767	1,154
Magasabban képzett szülő iskolai végzettsége a válaszadó 14 éves korában (ref: max. 8 általános)			0,686			

Változó	B	Wald	Sig.	Exp(B)	95% CI (Lower)	95% CI (Upper)
Középfokú, érettségi nélkül	-0,033	0,418	0,937	0,968	0,426	2,197
Érettségi	-0,309	0,470	0,511	0,734	0,292	1,845
Diploma (egyetem, főiskola)	-0,504	0,524	0,336	0,604	0,217	1,687
Magasabb pozícióban dolgozó szülő pozíciója a válaszdó 14 éves korában (ref: Fizikai, alacsony képzettségű)			0,094			
Fizikai, képzett	0,138	0,360	0,701	1,148	0,567	2,323
Szellemi, nem diplomás	0,335	0,456	0,463	1,398	0,572	3,420
Diplomás és vezető	1,033	0,455	0,023*	2,809	1,151	6,855
Politikai önbesorolás	0,003	0,004	0,438	1,003	0,995	1,011
Vallásosság	0,001	0,009	0,873	1,001	0,985	1,018
Önkéntesség gyakorisága (ref: Egy alkalommal az elmúlt évben)			0,312			
Ritkábban, mint havonta, de többször egy évben	-0,357	0,399	0,371	0,700	0,320	1,531
Megközelítőleg havonta	-0,250	0,410	0,543	0,779	0,348	1,741
Megközelítőleg hetente	-0,298	0,458	0,516	0,742	0,302	1,823
Szinte naponta	0,852	0,738	0,248	2,344	0,552	9,960
Önkéntes napok száma	-0,003	0,002	0,214	0,997	0,993	1,002
Önkéntes identitás (bemutatkozásnál)	0,002	0,012	0,851	1,002	0,980	1,025
Önkéntesség fontossága	0,003	0,018	0,884	1,003	0,968	1,039
Saját belső indíttatás (belső motiváció)	0,441	0,226	0,049*	1,554	0,998	2,420
Önfejlesztés és kapcsolat (belső motiváció)	-0,241	0,123	0,051	0,786	0,617	1,001
Vallás és hitelvek (belső motiváció)	-0,042	0,116	0,715	0,959	0,764	1,202

Változó	B	Wald	Sig.	Exp(B)	95% CI (Lower)	95% CI (Upper)
Közösségi- ökológiai (belső motiváció)	-0,389	0,131	0,003**	0,678	0,524	0,876
Altruizmus- önértékelés (belső motiváció)	0,206	0,118	0,080	1,229	0,976	1,547
Családi-rokoni indíttatás (belső motiváció)	-0,528	0,113	0,000***	0,590	0,473	0,737
Társas hatás (külső motiváció)	-0,872	0,245	0,000***	0,418	0,259	0,677
Kommunikációs hatás (külső motiváció)	-0,529	0,272	0,052	0,589	0,346	1,004
Személyes döntés (külső motiváció)	0,274	0,234	0,241	1,315	0,832	2,079
Külső kötelezettség (külső motiváció)	-0,944	0,555	0,089	0,389	0,131	1,154
Korábbi tapasztalat (külső motiváció[k])	0,216	0,279	0,440	1,241	0,718	2,144
Constant	-0,860	0,932	0,356	0,423		

Cox & Snell R^2 : 0,254, Nagelkerke R^2 : 0,349 (* $p < 0,05$, ** $p < 0,01$, *** $p < 0,001$)

ÖSSZEGZÉS, AZ EREDMÉNYEK LEHETSÉGES ÉRTELMEZÉSE

Eredményeink bemutatták az informális és formális/vegyes típusú önkéntesség mögötti eltérő társadalmi mechanizmusokat és motivációs mintázatokat. A többváltozós logisztikus regresszió alapján a kizárólag informális önkéntesség valószínűsége az alacsonyabb társadalmi státuszú és idősebb válaszadók körében magasabb, ugyanakkor érdekes módon a magasabb státuszú szülői háttér is növeli az informális önkéntesség valószínűségét. Ez a némileg ambivalens összefüggés vélhetően többféle társadalmi folyamat eredményeként is értelmezhető. Az alacsonyabb végzettségű válaszadók esetében az, hogy gyakrabban vesznek részt strukturálatlan, informális segítségnyújtásban, valószínűleg gyakran helyi kapcsolathálókhoz, baráti, de akár rokoni viszonyokhoz is kötődik. E csoportokban a formális szervezetekhez való hozzáférés korlátozott, és a bizalmi kapcsolatok gyakran személyes szinten szerveződnek (Putnam 2000).

A magasabb státuszú szülői háttér pozitív hatása ugyanakkor arra is enged következtetni, hogy bizonyos magasabb státuszú csoportokban az önkéntességhez való viszony individualizáltabb,

rugalmasabb formát ölthet: az ilyen társadalmi háttérrel rendelkezők pedig rendelkezhetnek azzal a kulturális tőkével és önbizalommal, amely lehetővé teszi, hogy intézményi közvetítés nélkül kapcsolódjanak be segítségnyújtási folyamatokba (Granovetter 1973; Lin 2001). Valamint elképzelhető, hogy az informális önkéntesség egyes típusai nem a szükség vezérelte szolidaritásként, hanem etikai döntésként, társadalmi felelősségvállalásként jelennek meg a magasabb státuszú családokban is.

Ezen kívül láttuk, hogy az informális önkéntesség elsősorban nem a társas vagy közösségi motivációk, hanem belső, autonóm, önindított motivációk mentén szerveződik, ami megerősíti az „önirányított segítő magatartás” jelentőségét. Míg a formális önkéntesség gyakran intézményi struktúrákhoz, normákhoz, esetenként akár közösségi elvárásokhoz is kapcsolódik (Wilson – Musick 1997), az informális önkéntesség inkább egy belső, erkölcsi vagy érzelmi késztetésre adott válasz, amely nem igényel külső legitimációt vagy szervezeti közvetítést (vö. Hustinx – Lammertyn 2003). Az ilyen típusú részvétel alighanem gyakran valóban autonóm döntések eredménye, amely nem igényel közvetítő szervezeteket vagy társas megerősítést, és gyakran a közvetlen, személyes kapcsolatok hálózatában zajlik, illetve az egyéni döntéshozatal rugalmasságát mutatja. Ezzel szemben a társas hatás (pl. személyes meghívás, ajánlás, ismerős vagy más önkéntesek példája), a családi-rokoni indíttatás, valamint a közösségi-ökológiai motiváció mind szignifikánsan csökkentik az informális önkéntesség esélyét, illeszkedve Bekkers és Wiepking (2011) megállapításához, amely szerint a formális önkéntesség előfeltétele az információáramlás és az elosztott felelősség a közösségi hálózatokban, míg az informális önkéntesség inkább az autonóm döntéshozatalra és a közvetlen kapcsolatokra épül.

Továbbá az, hogy sem az önkéntesség gyakorisága, sem a ráfordított napok száma, sem az önkéntes identitás komponensei nem mutatnak szignifikáns kapcsolatot az informális/formális keret választásával, megerősíti azt a feltevést is, hogy az informális önkéntesség nem „kezdő” vagy „másodrendű” formája a formális önkéntességnek, hanem önálló struktúrájú és logikájú részvételi mód, amely csupán más döntési és motivációs háttérrel rendelkezik.

Fontos tehát aláhúznunk, amit a modell eredményei is alátámasztanak, miszerint az informális önkéntesség társadalmi kontextusban nem egy „deprivált” formája ennek a tevékenységnek,

hanem gyakran éppen önálló döntésekből születő, belső indíttatású, személyesebb típusú részvétel.

Végezetül pedig belátható, hogy a magyar társadalom történeti és kulturális sajátosságai is relevánsak az eredmények értelmezésében. Az idősebb generációk körében az informális önkéntesség fennmaradását egyrészt magyarázza a falusi és városias közegben erősen élő hagyományos segítségnyújtási norma, másrészt a hiányzó vagy korlátozottan elérhető szociális szolgáltatások pótlásának szükséglete. Emellett a szocializmus öröksége – amely hosszú időn keresztül gyengítette a civil társadalom intézményi alapjait – szintén hozzájárulhatott ahhoz, hogy az informális formák dominánsak maradtak. A fiatalabb generációk ezzel szemben, akik a rendszerváltás utáni civil szervezetek környezetében szocializálódtak, könnyebben kapcsolódnak be formális önkéntes tevékenységekbe.

IRODALOM

Bartal Anna Mária (2023): Kihívás és/vagy lehetőség. Szakirodalmi ajánlások az epizodikus önkéntesek toborzásához, foglalkoztatásához és megtartásához. *Önkéntes Szemle*, 3(1) pp. 130-148.

DOI: <https://doi.org/10.53585/OnkSzem.2023.1.130-148>

Bekkers, René (2005): Participation in voluntary associations: Relations with resources, personality, and political values. *Political Psychology*, 26(3) pp. 439–454.

DOI: <https://doi.org/10.1111/j.1467-9221.2005.00425.x>

Bekkers, René - Wiepking, Pamala (2011): A literature review of empirical studies of philanthropy: Eight mechanisms that drive charitable giving. *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly*, 40(5) pp. 973.

DOI: <https://doi.org/10.1177/0899764010380927>

Dean, Jon (2022): Social stratification and volunteering: Revisiting informal participation. *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly*, 51(1) pp. 124-142. DOI: <https://doi.org/10.1177/08997640211034580>

Dorner, László – Bene, Ágnes (2025). Az önkéntesség és a mentális egészség kapcsolata az életkori sajátosságok tükrében – egy hazai kutatás tanulságai. *Önkéntes Szemle*, 5(1) pp. 3-33.

DOI: <https://doi.org/10.53585/OnkSzem.2025.1.3-33>

Finkelstein, Marcia A. – Brannick, Michael T. (2007): Applying Theories of Institutional Helping to Informal Volunteering: Motives, Role Identity, and Prosocial Personality. *Social Behavior and Personality An International Journal*, 35(1) pp. 101-114. DOI: 10.2224/sbp.2007.35.1.101

Granovetter, Mark S. (1973): The strength of weak ties. *American Journal of Sociology*, 78(6) pp. 1360-1380. DOI: <https://doi.org/10.1086/225469>

Gyorgyovich, Miklós (2021): A formális és informális önkéntesség – Az Önkéntesség Magyarországon 2018. felvétel szerint. *Önkéntes Szemle*, 1(1) pp. 21-38.

DOI: <https://doi.org/10.53585/OnkSzem.2021.1.21-38>

Handy, Femida - Greenspan, Itay (2009): Immigrant volunteering: A stepping stone to integration? *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly*, 38(6) pp. 956-982.

DOI: <https://doi.org/10.1177/0899764008324455>

- Hustinx, Lesley - Lammertyn, Frans (2003): Collective and reflexive styles of volunteering: A sociological modernization perspective. *Voluntas: International Journal of Voluntary and Nonprofit Organizations*, 14(2) pp. 167-187. DOI: <https://doi.org/10.1023/A:1023955219499>
- Lin, Nan (2001): *Social capital: A theory of social structure and action*. Cambridge: Cambridge University Press. DOI: <https://doi.org/10.1017/CBO9780511815447>
- Nemzeti Önkéntes Stratégia 2012-2020. (2012): 1068/2012. (III. 20.) Korm. határozat a Nemzeti Önkéntes Stratégia 2012-2020 elfogadásáról és a végrehajtásához szükséges középtávú feladatokról
- Perpék, Éva (2012): Formal and informal volunteering in Hungary: Similarities and differences. *Corvinus Journal of Sociology and Social Policy* 3 (1) pp. 59–80.
- Putnam, Robert D. (2000): *Bowling alone: The collapse and revival of American community*. New York: Simon & Schuster.
- Rotolo, Thomas – Wilson, John (2006): Substitute or complement? Spousal influence on volunteering. *American Sociological Review*, 71(2) pp. 372-380.
- van Tienen, Marike – Scheepers, Peer – Reitsma, Jan – Schilderman, Hans (2011): Social resources and religious involvement: Reciprocal relations and religious volunteering. *European Sociological Review*, 27(6) pp. 774-789. DOI: <https://doi.org/10.1093/esr/jcq034>
- Váradi, Rita (2017): Az önkéntes munka jellemzői a munkaerő-felmérés alapján. In: Janák Katalin – Szép Katalin – Tokaji Károlyné (szerk.) *Háztartási munka, önkéntes munka, láthatatlan munka I. Háztartási és önkéntes munka mérése, elemzése*. Budapest: Központi Statisztikai Hivatal.